

Basteicafé 10 november 2022

Reis door het rijk der fabelen

Tot begin 2023 is in De Bastei de expositie *Naar het Rijk der Fabelen* te bewonderen. In dit Basteicafé duiken we dieper in het rijk der fabelen en vragen we ons af: waar komen die fabels toch vandaan? Wat betekenden ze vroeger en wat kunnen ze nu voor ons betekenen? Ook staan we stil bij de totstandkoming van de expositie.

Gids door het rijk der fabelen

Paul Groos (verhalenverteller en classicus),
verteller.paul@gmail.com

Fabels op het spoor

Een kort verhaal met een moraal, waarvan de hoofdpersonen meestal mensachtige dieren zijn, maar soms ook anderen: dat is een fabel. De oudste fabelauteur die we bij naam kennen is Aisopos. Over Aisopos worden zoveel mooie, sterk geromantiseerde verhalen verteld dat het niet meer is vast te stellen wie hij precies was, waar hij vandaan kwam en wanneer hij precies leefde. Mogelijk leefde hij aan het einde van de zevende eeuw voor Christus in het oosten van het Griekstalige gebied: op Samos of in Lydië. Direct van zijn hand is geen woord bewaard gebleven, al worden hij en zijn werk vaak genoemd, aangehaald, samengevat en geciteerd bij andere auteurs. Er zijn hele fabelcollecties over op zijn naam, maar het is niet aantoonbaar welke daarvan ook werkelijk door Aisopos zijn geschreven en welke door anderen zijn toegevoegd.

Een van die collecties werd gelezen door een eerste-eeuwse Romein, die Phaedrus heette en van wie we zo mogelijk nog minder weten. Hij vertaalde de Griekse fabels in Latijnse verzen, die in zijn eigen tijd en daarna grotendeels onopgemerkt bleven, tot een manuscript met de teksten werd ontdekt in de zestiende eeuw. Het was de publicatie van dat manuscript dat de aandacht

trok van Jean de La Fontaine, die ze bewerkte en op rijm in het Frans herschreef. Hij vulde zijn collectie aan met een enorme hoeveelheid fabels uit allerlei bronnen. Hij vond fabels van Aisopos die niet in het werk van Phaedrus stonden, las Horatius en Avienus, raadpleegde Indiase en Italiaanse teksten en hoorde fabels van landgenoten. En sommige verhalen verzong hij zelf. Zijn verzameling bestond tenslotte uit 239 fabels, die hij actualiseerde om kritiek en advies te geven op de mensen van zijn tijd. Deze klassieker van de Franse literatuur werd ongekend populair in heel Europa en zo werden zijn fabels gemeengoed.

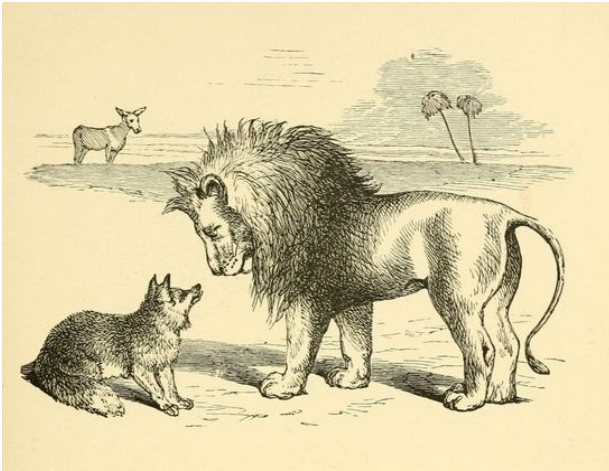

Antiek vaasplaatje van Vos die aan Aesopus over zichzelf en andere dieren vertelt.

De moraal van het verhaal

Dommeriken worden gestraft, de slimmerik heeft de halve wereld. Wie voor een dubbeltje geboren is, wordt nooit een kwartje. Wie je baas ook is, je kunt je maar beter schikken naar zijn grillen. Als iemand je kwaad doet, is wraak gerechtvaardigd. Het recht van de

sterkste telt. Geweld is vaak een goede oplossing voor een probleem. Met koningen is het kwaad kersen eten. Wie een kuil graaft voor een ander is goed bezig (al kan het ook voorkomen dat 'ie er tenslotte toch zelf in valt). Dat zijn enkele van de thema's die als moraal van verschillende fabels zijn terug te vinden.

Afbeelding uit de fabel Leeuw, Vos en Ezel.

Niet alleen in de klassieke westerse fabels, ook in fabels uit andere delen van de wereld. In fabels zijn veel dieren zogenaamde tricksters: figuren van wie je nooit weet wat je eraan hebt. De ene keer zijn ze een bondgenoot, de volgende keer bedriegen ze je.

Bij veranderende maatschappelijke normen en waarden veranderen fabels mee. Ze passen zich niet alleen qua decor en hoofdfiguren aan aan de "couleur locale", maar ook qua moraal. Zelfs de selectie van fabels in een collectie of bundel verradt waar de auteur de nadruk op wil leggen.

In ons huidige tijdsgewricht zien we bovenstaande boodschappen niet meer als de meest wenselijke. Bij welke moraal zouden we nu graag een verhaal willen hebben? En welke dieren zouden in dat verhaal de hoofdrol spelen?

Ontwerp 'Naar het rijk der fabelen!'

Marga van den Heuvel (beeldend kunstenaar, illustrator en ontwerper, Studio Maartse Hazen), marga@maartsehazen.nl

Bijzonder is dat de tentoonstelling toegankelijk is voor mensen met een visuele beperking. Door te voelen, ruiken en kijken kan de bezoeker zelf beslissen: verdient dit dier zijn imago of heeft het recht op rectificatie? De insteek van de meeste tentoonstellingen is gericht op beeld. Deze tentoonstelling is in eerste instantie gericht op visueel ontwerp. Hoe is omgegaan met de uitdaging

van het ontwerpen voor visueel beperkten? Wat als beeld en leestekst niet toereikend zijn maar er andere manieren nodig zijn van vertellen?

Het ontwerpproces en de bijbehorende hindernissen bij de totstandkoming van de tentoonstelling hadden flink wat voeten in aarde. Voor blinden en slechtzienden is een museum en tentoonstelling meestal 'niet veel aan'.

Omdat de ándere zintuigen voor deze doelgroep veel belangrijker zijn. Ook de inrichting van een ruimte is niet voor iedereen toegankelijk. Zo zijn er vaak obstakels, onduidelijke routes, geluiden door elkaar heen. Door intensieve samenwerking van ontwerper en haar team is een inclusieve tentoonstelling gemaakt: gebruik maken van geuren, structuren en aan te raken objecten. Tekstborden en graphics in een groot contrast en waar mogelijk gebruik maken van reliëf en contouren bleken oplossingen te zijn. Alle teksten kregen QR-codes zodat ze worden voorgelezen op je telefoon.

Ontwerp van de 3D pauwenveer

De vertaalslag van tweedimensionaal naar driedimensionaal door gebruik te maken van 3D-prints en nagebootste objecten (zoals een grote mierenhoop met echte kamers in een dwarsdoorsnede weergegeven, memoryspel met 3Dgezichten) was een volgende uitdaging.

In de ruimte is het licht gedempt maar in de grote kasten is het licht juist vlak zodat geen versturende schaduwen zichtbaar zijn.

Alle indelingen van de kasten zijn op dezelfde manier, deze voorspelbaarheid maakt dat de blinden en slechtzienden weten waar ze aan toe zijn.

Een leerzaam proces want hoe ver ga je? Hoe voelt een afbeelding als je geen referentie hebt naar het beeld zoals we dat kennen?

Het is bijna een filosofische vraag ...

'Wat is de visuele wereld als je geen beelden kent?'

Volgend Basteicafé op 8 december 2022

Het komend Basteicafé is gewijd aan de resultaten en bevindingen van de Romeinse archeologische opgravingen op het terrein van museum De Bastei. Joep Hendriks gaat nader in op de plek van het Romeinse Nijmegen in zijn tijd, Harry van Enckevort vertelt uitgebreid over de concrete opgravingen en Bas van Lingen legt uit hoe deze opgravingen doorwerken in het programma van Museum de Bastei.